

Írta: Beőthy-Fehér László

EGY LEHETSÉGES ÉS KÍVÁNATOS INTÉZMÉNYI MODELL

1. Egy gyermekvédelmi intézmény szakmai programja

A szakmai programban az intézet saját és egyedi szabálykódexeként az elhelyezett gyermekek és fiatalok problémaprofilját, a belső és az elérhető külső szakértelmet és a szolgáltatásokat részletezem. A gondozási alapküldetésben a gondozott gyermekek és fiatalok alapvető és speciális szükségleteinek kielégítését és jogaik érvényesülésének biztosítását tartom fontosnak.

Rögzítenem kell a gondozott gyermekek és fiatalok társadalmilag meghatározó, szociális integrációját szolgáló, és az egyéni képességeinek az intenzív fejlesztését biztosító módszereket.

Meg kell fogalmazni a konkrét működési követelményeket és szabályokat, amelyek a felelősség begyakorlását szolgálják. A gyermekek számára a legjobb és legoptimálisabb esélyt nyújtó ellátást kell megvalósítani, ennek érdekében egyértelműen rögzíteni kell a munkatársak szakmai és emberi szerepét. Definiálni kell az eredményességet, a hatékonyságot, mérhetővé kell tenni a szakmai tevékenységet és biztosítani kell a pozitív kimenetet.

A vezetés során a szükséges szakismeret-struktúrát, munka-és közösségcentrikus szakmai tevékenységet is meg kell alapozni. A munkasablonok tudatos kerülése a munkatársakat alkotó típusú munkára ösztönzi és a sokoldalú feladatok változatos tapasztalatokat eredményeznek. A felhalmozódott ismeretanyag elemzése a szakmai munka továbbfejlesztésének alapfeltétele.

Egységes nevelőtestületi és intézményi arculat szinten tartása a legfontosabb feladat.

A nevelési szolgáltatás

A gyermekvédelmi nevelőnek olyan ismeretekkel kell rendelkeznie, amely magas szintű gyermekvédelmi szemléleten alapul, lehetővé teszi a megfelelő diagnosztizálást, a külső információk, szakvélemények és a gondozott gyermek viselkedési megnyilvánulásainak adekvát értelmezését. A hatékony pedagógiai és mentálhigiénés eljárásmodok nevelési többletet biztosítanak a preventív, a korrekatív és a kompenzáló támasznyújtásban. A pusztán kondicionáltsági fok elérését is komoly pedagógiai sikerként értékelném. A védő-óvó, irányító és ellenőrző tevékenység, amely a gondozott gyermekek részére támaszt nyújt az erkölcsi és magatartási, normarendszer megszilárdulását eredményezi.

A mentálhigiénés innovációk nagymértékben személyiség-függőek. Kiemelten jelentős az életvitel megváltoztatására irányuló fejlesztő és segítő tevékenység. Az önálló és felelősségvállaló személyiségfejlesztés a gyermekvédelmi nevelés legértékesebb eredménye.

Napi életgyakorlatra nevelés:

A személyes kapcsolatban válnak begyakorlottá a többszöri ismétlés hatására. Mivel a gyermekotthoni elhelyezés intézményesült ellátási forma, ezáltal a napi életgyakorlatokat is átszövik a központilag megállapított vagy az intézmény helyi szabályai, ezért kiemelten fontos mindezek optimalizálása:

- az elhelyezett gyermekek és fiatalok életkoruk, képességük és érdeklődésük alapján kerülnek bevonásra az otthon életébe (háztartásvezetés, beszerzések megtervezése, apróbb javítások, házkörüli és kerti tevékenységek),
- az önkiszolgáló tevékenységben életkoruk és képességeik alapján való részvétel (ágyazás, rendrakás, takarítás, terítés, ruházat karbantartása),
- a személyi higiéné fontosságának megtanulása,
- az egyénileg eltérő alvási igény kielégítésének figyelembe vétele,
- a gyermek szükségletei és a ruházat elhasználódási mértéke szerinti beszerzéséről és cseréjéről való gondoskodás, amelybe be kell vonni a gondozott gyermeket is,
- a gyermekek, a fiatalok és az otthon munkatársainak jogait, kötelességeit és az együttműködés kereteit az elvárt módon rögzíteni a házirendbe,
- a személyes tárgyak, emlékek, ruházat megfelelő tárolása,
- a véleménynyilvánítás lehetőségének biztosítása az ellátás, az oktatás és a nevelés kérdésében,
- a zsebpénz szabadon történő felhasználásának biztosítása,
- az élet történeteit megőrkítő fényképes élettörténet könyv vezetése a gondozott gyermekkel és fiatallal közösen.

Nevelési szolgáltatások

A kitűzött nevelési célok csak a tevékenységekből vezethetők le.

Az alapfeladatok megvalósításának metodikai alapelvei:

- az otthonosság megteremtésének elve,
- a közösségi támogatás által való nevelés elve,
- az egyéni különbségek figyelembe vételének elve,
- a demokratizmus elve,
- a nyitottság elve.

A gyermekekkel kapcsolatos teendők metodikai alapelvei:

- a korrekciós nevelés elve,
- a kommunikációs és kapcsolatkézség fejlesztésének elve,
- a motivációk fejlesztésének elve,
- az alkotás, az önmegvalósítás kibontakoztatásának elve.

A nevelő szervezet folyamatos továbbfejlesztésének alapelvei:

- a gyermekotthon működési feltételei fejlesztésének elve,
- a csoportfolyamatok nyomon követésének elve,
- az egyes gyermekek és fiatalok nevelési körülményei fejlesztésének elve.

A jutalmazás és az elmarasztalás alkalmazásánál rendkívül fontosnak tartom az értékelés iránti érzékenység fejlesztését:

- a nonverbális megerősítésre vagy elmarasztalásra való érzékenység kialakítása a gondozott gyermekeknél és fiataloknál,
- a szóbeli megerősítésre, az egyszerű megállapításra való érzékenység kialakítása,
- a cselekményt az adott gyermek személyiségállapotához szükséges igazítani,
- az elmarasztalás nem lehet öncélú, kollektív, megszegyenítő, nem sérthet személyiségi jogokat, és az elmarasztalásnál figyelembe kell venni, hogy az elhelyezett gyermekek és fiatalok többsége traumatizált, magatartási normái és adaptációs készségei hiányosak, csökkentek vagy torzultak,

- a gyakori büntetés szorongást kelt, összegződhet a hatása az egyénben és kudarcélményt eredményezhet,
- a szélsőséges büntetésen alapuló nevelés agresszív modellként szolgálhat. A jutalmazás és az elmarasztalás hatékonysága függ az időzítéstől, az intenzitástól, a következetességtől és a nevelő – nevelt kapcsolatától. A felelősségre vonás során sort kell keríteni egy segítő célzatú, terápiás beszélgetésre, ami tudatosítja az elkövető gyermekben a cselekmény súlyát és következményét.

Az egyéni gondozási-nevelési terv elemei azok a szolgáltatáscsoportok, amelyek a napi életgyakorlathoz kapcsolódva és abba beépítve lehetővé teszik a gyermekotthoni életmódterápia sikeres megvalósítását.

Esetkezelő szolgáltatások:

Segíteni kell a gyermeket abban, hogy megértse és feldolgozza mindazt, ami vele és a családjával történt, és ami a gyermekotthoni elhelyezéshez vezetett:

- az elhelyezést kiváltó okok megértése, a családi problémák feldolgozása,
- az újonnan bekerültekkel való bánásmód,
- tanácsadás a szülőknek és más családtagoknak,
- foglalkozás speciális problémákkal,
- mentális segítségnyújtás,
- a személyes döntéshozatal képességének kialakítása,
- a másik nemmel kapcsolatos magatartás megalapozása,
- képességek fejlesztése a stressz kezelésére,
- pozitív és erőt adó kapcsolatok formálása a családdal és a kortársakkal,
- a személyes célok megalapozása és a jövő tervezése,
- az eseménynapló bejegyzéseinek értékelése csoportos szupervízió keretében.

A gyermekotthon támogató közösséget biztosít az ideiglenes hatállyal elhelyezett, az átmeneti és a tartós nevelésbe vett gyermekek számára. A munkatársak a család kiegészítő ellátásban felnőtt mintát nyújtanak, ami tulajdonképpen egy elmélyült pedagógiai és mentálhigiénés segítségnyújtás:

- Először megérteni, azután nevelni. Segíteni csak akkor tudunk, ha megkeressük a gyermek viselkedésének okát. A nevelési problémák mindig utalásoka környezettel fennálló kapcsolat problémáira.

- Nem a hibák ellen, hanem a hiányosságokért nevelünk. Megpróbáljuk kideríteni, hogy mi okozhatja a gyermek magatartásformáját, mit akar ezzel kifejezni, mire lehet a gyermeknek szüksége.

- Nemcsak a gyermeket, hanem az egész nevelési csoportot neveljük. Fontos, hogy a gyermekek bizalmas légkörben élhessenek.

- A segítségnyújtási kínálatok a tisztán ambuláns intézkedéseket, a mentális tanácsadásokat is magukban foglalják.

- A kedvező pszichés klíma, a produktív emocionális állapot megalapozása.

- A hatékony elsődleges prevenció biztosítása.

- A személyes szociális szolgáltatások professzionalizálása.

Minden gondozott gyermeknek biztosítani kívánjuk, hogy egyenlően részesedjenek a szociális erőforrásokból és szolgáltatásokból. Elsődleges célunk, hogy a gyermekotthonban empátikus, megértő, együttérző és előítélet-mentes légkör alakuljon ki.

Értékközpontú, viszonypedagógiát kell megvalósítani, ahol az egyén értékrendje kap primátust az egymás közötti viszonylatrendszerben. Ezáltal a személyiségfejlesztés segítségnyújtás a gondozott gyermeknek az értékekhez vezető útján. Ebben a folyamatban a munkatársak irányító és meghatározó szerepet töltenek be, de nem hierarchikus funkciókkal, hanem indirekt eszközökkel dolgoznak a gyermekekkel együtt az értékek létrehozásában.

A szakszerű pedagógiai tevékenység optimális magatartási és működési modellként jelenik meg, ami az ideális viselkedésmódot tükrözi a gondozott gyermekek részére.

A megértő közelítési mód teszi lehetővé, hogy nem a gondozott gyermekek, hanem a gondozott gyermeknek kívánnak segítséget nyújtani a munkatársak. Mindez biztosítja a gyermekek személyiségének, szuverenitásának, döntési önállóságának figyelembe vételét és tiszteletben tartását.

Az értékállóság teszi lehetővé az integrált, interdiszciplináris és multikulturális szakmai prioritásokat.

Az intézmény által működtetett nevelőszülői hálózat

Távlati célként megkülönböztetett hangsúlyt kaphat a nevelőszülői hálózat megvalósítására.

A saját szülei nevelését nélkülöző gyermekek családban történő nevelkedéséhez a nevelt gyermekek alábbi szükségleteit venném figyelembe, hogy egészséges felnőttekké válhassanak:

- a biztonságérzés, amely a családhoz tartozás fényéből ered,
- a feltétel nélküli elfogadás, amire a hányatott előéletű gyermekeknek nagy szüksége van,
- a család számára fontos események és elvárások, amelyek indukálják az egészséges személyiségfejlődést,
- a nevelőszülők személyes felelősségvállalása, hogy a családi életközösségben a nevelt gyermek múltjával, a jelenlegi tulajdonságaival együtt legyen képes biztosítani a személyes megtapasztalásnak azt az élményét, hogy fontos valakinek,
- nyugodt körülmények és kiegyensúlyozottság biztosítása,
- a stabil családkép megélése,
- a nevelt gyermek izoláltságának minimalizálása.

A nevelőszülői tevékenységet nem foglalkozásnak, hanem életformának tartom, hiszen a nevelőszülő a munkaszerződés megkötésével nemcsak önmagát, hanem teljes lakóterét, családtagjait, azaz a magánéletét vonja be a tevékenységébe.

A szükséges kontrollfunkciókat a nevelőszülői tanácsadó alkalmazásával kell ellátni.

A nevelőotthonban nevelkedő gyermekek egy része elhelyezhető nevelőszülőknél, ha a nevelőszülő tudja és vállalja a feladatával járó kötelezettségeket, és ezek teljesítésére hatékonyan felkészítjük, és később folyamatos segítséget és támogatást adunk.

Fontos a speciális nevelőszülő, aki vállalja az értelmileg akadályozott, a mozgássérült, a tanulási nehézségekkel küzdő fiatal nevelését. A nevelőszülői kihelyezésnek számtalan előnye van: olcsóbb gondozási forma, személyes kapcsolat, családi mintanyújtás, intenzív érzelmi kapcsolat építhető ki, amely a teljes biztonságérzetet eredményezheti. A személyre szóló megkülönböztetett szeretet biztosíthatja az optimális személyiségfejlődést. Teret kap az egyéni ízlésformálódás (ruha, étel, apró tárgyak), megtapasztalja és kipróbálhatja, hogyan viheti keresztül megfelelő módon az akaratát családi körülmények között. Biztosítottak a szabadidő eltöltésének, a szabad játéknak a keretei, és a spontán elfoglaltság élményét naponta megélhetik a nevelt gyermekek. Szélesednek a tapasztalatok megszerzésének

lehetőségei az emberi kapcsolatok és a társasági viselkedés terén (séták, közös bevásárlások, baráti látogatások). Tartósan kötődhet egy személyhez és számíthat annak önzetlen segítségére. A nevelőszülői gondoskodás egyik leglényegesebb pozitívuma a gyermekek és gyermekorsók, valamint a nevelőszülői attitűdök individuális különbségeinek tisztelete, amelyek megalapozhatják a differenciált elbírálás és bánásmód létjogosultságát és eszköztárát.

A nevelő család pszichés egyensúlyának komponensei, a stabil, demokratikus és nyugodt feltételek lehetővé teszik, hogy a kompetencia határokat könnyebben megtalálják.

A nevelőcsaládok minősége, szemléletmódja az előzetes felkészítés függvénye, ezért kiemelten fontos szerepet szánok a kommunikációs készség, a szociális érzékenység és az érzelmi involváltság fejlesztésére és a szakmai szupervízió biztosítására.

2. A szakmai helyzetelemzésre épülő fejlesztési elképzelések

Helyzetelemzés:

A gyermekotthon működését a munkatársak szakmai felkészültsége, a személyes kapcsolatok minősége és a gyermekvédelmi szakember személyisége határozza meg.

Ki kell építeni azt a feltételrendszert, amellyel ellensúlyozni lehet a káros folyamatok és jelenségek kialakulását, ilyen az érzelmileg megterhelő szituáció, a lélektelen, ritualizált munkavégzés és tevékenység romló hatásfoka.

A feltételrendszer összetevői:

- munkába helyező tréning: modellszituációban átélni és végiggondolni a várható helyzeteket és szituációkat,
- esetmegbeszélés: a megtörtént események kiértékelése és szakszerű feldolgozása, a várható következményekre való felkészülés, az egyéni szakmai tudatosság növelése és az egységes nevelési stílus formálása,
- szupervízió: a szakmai személyiség megerősítései, az önreflexió fejlesztése, mentális támogatás és védelem a nagy érzelmi megterhelések ellensúlyozására,
- rendszeres belső szakmai továbbképzések: a gyermekvédelmi ismeretek fejlődésének és a jogszabályi változások nyomán követése érdekében,
- szervezetfejlesztési korrekció: az intézmény egészének hatékonysági vizsgálata és elemzése, a szükséges intézkedési terv elkészítése.

A tervszerű fejlesztés segítségével megvalósítható, hogy a szolgáltatások és a programok a gondozott gyermekek és fiatalok igényeit hatékonyan és megfelelő időben kielégítsék. A szolgáltatás és a szakmai program központjában mindig a gyermek elvárása és jóléte áll.

Fontos összetevője a kimenetszabályozás, amely meghatározza a szakmai tevékenység sikerességét.

A kimenet szempontjából mérhető:

- az oktatás és képzés,
- az egészségi állapot,
- az identitás és önazonosság,
- a családi és társas kapcsolatok,
- a társadalmi megjelenés,
- az érzelmi és viselkedésbeli fejlődés,
- az önellátás és felnőtté válás.

A minőséghez való elkötelezettség eszméjének át kell hatnia a gyermekotthon valamennyi területét. Minőséget megfelelő minősítés nélkül nehéz produkálni, ezért

kiemelten fontos feladatomban tartanám a munkavégzéshez társuló önkontroll és külső kontroll megalapozását.

Az intézmény feladatkörébe tartozó, jogszabályban meghatározott ellátási kötelezettséget és annak tartalmát maradéktalanul számba kívánom venni és a szolgáltatás minősége tekintetében feladatkörökre és munkakörökre osztható. Az egyes feladatokhoz kapcsolódó felelősséget egyértelműen és optimális mértékben hozzá kell rendelni a munka közvetlen irányítása céljából a középszintű vezetőkhez. Elvi szinten elkülöníteni a munkakört és a hatáskört, amelyek a gyakorlatban természetesen szervesen kapcsolódnak egymáshoz. A közvetlen felettes az operatív irányítás jogával rendelkezzen.

A munkavégzés során nem a hatósági szemlélet, hanem a többszektörű, differenciált és gyermekcentrikus ellátás biztosítandó. Az új struktúrában kiemelten fontos, hogy minden munkatárs a gondozott gyermekek sorsának hosszútávú megtervezésében és a gondozási feladatok megosztásában összehangoltan vegyen részt.

A nyilvántartási rendszer olyan egységes szemléletű adatlap-rendszer, amely végigkíséri a gyermeket az egész gondozási folyamaton, vezérli és összefoglalja a teljes gondozási tevékenységet, ezért a feljegyzéseket strukturált, visszakereshető, jól áttekinthető, élő információként kezelném.

A gondozott gyermekek és fiatalok vagyonkezelésénél a szoftvertámogatottság mellett, az adatrögzítést, a feldolgozást és az értékelésből adódó adatszolgáltatást alapkövetelményként kell meghatározni.

A tervezési és döntési folyamat során kiemelten jelentős az egységes szemlélet közvetítése, a partneri együttműködés előmozdítása, a gondozás folyamatosságának biztosítása a tervszerűség és az egymásra épülés alapján, a gyermekek jogainak maradéktalan érvényesülése, a szakmai előírások és a törvényi rendelkezések magasszintű megvalósítása. Összességében az adott személyi feltételekkel a követelményeknek megfelelő munkavégzést kell megalapozni, amely lehetővé teszi, hogy a munkatársak minden helyzetben megbízható és jó minőségű információkra alapozott döntéseket hozhassanak meg.

A nevelői attitűdben és gondolkodásmódban jelentős változást lehet elérni, a nevelési csoportokat érzelmileg és mentálisan is családszerű közösségekké kell fejleszteni. Az új dimenziók paraméterei között önállóan gondolkodó, cselekvő és döntésképes munkatársakra van szükség, akik megbirkóznak a heterogenitással és minél kisebb hibaszázalékkal eligazodnak a teendők fontossági és időbeni sorrendjében. A munkatársak folyamatos személyiség- és szakmai készségfejlesztését a segítő szakma pályaszocializációs folyamatának tekintem.

Fejlesztési célkitűzések:

A család ideális képét célszerű megközelíteni, megerősíteni a feladatmegosztáson alapuló értékrendet, amely lehetővé teszi a szabad döntést a felkínált lehetőségek és eszközök közül.

A fejlesztési célkitűzések másik fontos összetevője a rendszerelméleti koherencián alapuló szolgáltatások megszervezése.

A minőségileg emelkedő színvonalú és komplex ellátási kötelezettségek megvalósításának garanciáját számomra a gyermekotthon támogató, megelőző és védő ellátásainak folyamatos fejlesztése jelenti.

Kiemelten fontos a legneuralgikusabb pontok minimalizálása és az igényes tartalmú munkavégzés elsajátítása.

A gyermekvédelem ellátórendszere olyan szolgáltatás, amelyben minden tényezőnek egyenlő működési esélyt kell biztosítani.

Az intézményi rendszer átalakításában érdekeltté lehet tenni a munkatársakat, hogy mindenki átérezze, hogy szükség van a szaktudására és a tapasztalataira.

Kiemelt hangsúlyt helyezni arra a nézetre, amely szerint a gyermek nevelésére nem csak a család alkalmas, hanem az intézményi kereteken belül is sikerrel alkalmazhatóak a kikísérletezett családpótló megoldások és módszerek.

A gyermekek fejlődése szempontjából kizárólag annak a gyermekvédelemnek van értelme és létjogosultsága, amely mérhetően és bizonyítható módon létrehozza és tartósan biztosítja a gyermek fejlődésének és neveltetésének feltételeit.

Elsődleges feladatnak tekinthető a munkatársak súlyos mulasztásainak megakadályozása, ami személyiségromboláshoz vezethet a gondozott gyermekek és fiatalok életében. Az egyetlen eseti előfordulás lehetőségét is meg kell előzni.

A gondozott gyermekek és fiatalok életében a reális helyzettel való szembekerülés helyett a vágyfantáziák uralják el a személyiségüket, azaz a vágyott, ideális szülőképek ütköznek a zord tényekkel. Mindezek alapján rendkívül jelentős az értékbizonytalanság és a szocializálatlan megjelenések hatékony feldolgozása, a deviancia-változók csökkentése és a neurotikus eredetű panaszok, a társalanság, a munkateljesítményre, az örömszerzésre – örömtételésre való képtelenség pozitív irányba történő változtatása. A reprezentatív felmérés igényével végzett vizsgálatok egyértelműen meghatározzák a modernizációs erőviszonyokon alapuló gyermekvédelem perspektíváját, amelyet maximálisan fel kell használni a tevékenység során.

A hatékonyan működő gyermekvédelem gazdaságossági megközelítésben is kiemelt szereppel bír a társadalomban. Ha a fiatal az intézetből kikerülve nem lesz jól felkészült, egészséges polgár, akkor nem fog dolgozni, tehát nem termel, nem fizet adót, sőt disszociális viselkedése a közösséget veszélyezteti és anyagilag megterheli, ezért szakmailag eredményesen teljesítő gyermekvédelmi ellátórendszert kívánok megvalósítani.

Az uniformizált, érzelemmentes nevelés helyett mély emberi érzéseken alapuló kapcsolatokra kell törekedni. A tradicionális intézeti nevelést fel lehet váltani a személyre szabott törődéssel, amivel biztosíthatjuk a családjukból kiemelt gyermekeknek a teljesebb és örömtelibb gyermekkort.

A szervezetfejlesztési jellegű munkaértekezleteken mérhetővé válik, hogy a munkatársak mennyire és hogyan képesek saját álláspontjukat megfogalmazni és megvédeni.

Szolgáltatásaink szintjét továbbra is fejleszteni és szélesíteni kell (intézeti helyi lap, Internetes elérhetőség, albérlésbe történő kihelyezést előkészítő tréning, adaptációs lehetőség biztosítása, tini délelőtti az önismeret fejlesztésére), amelyekkel elérhető, hogy a szükséglet szenvedő gyermek jólétét megőrizhessük.

A fejlesztési koncepció háttérében a nemzetközi fejlődési irányzatokkal harmonizáló, azokból direkt módon is felhasználó tervezet áll, amelynek lényege, hogy az ellátórendszert elsősorban a családi életre szocializáló közösséggé kell átstrukturálni, melynek létviszonyai olyan életkörülményeket biztosítanak, ami a társadalmi beilleszkedéshez szükséges szerepfejlődést lehetővé teszi.

A szervezeti, tartalmi változás kidolgozásakor a munkavégzés hatékonyságának fejlesztésére teszem a hangsúlyt, amely magába foglalja a tervezés, a cselekvés, az ellenőrzés és a korrekció egységét.

Paradigmaváltás, új típusú szintézis a munkavégzésben az alapja a távlati szakmai tevékenységnek amelyben a fejlődés minőségi összetevőire figyelünk. Cél az intézmény

teljesítőkétségének és a keresletnek az összehangolása, különös tekintettel a kibocsátás, az életbelépés feltételrendszerére.

Az intézményrendszer átalakításának döntő mozzanata az intézményi és szakmaközi kapcsolattartás fejlesztése.

A szakmastruktúrát illetően a munkatársak ismeretei, tapasztalatai és motiváltsága fontos alkotóeleme lehet a megújulásnak. Továbbra is elengedhetetlen, hogy minden munkatárs elsajátítsa azokat a készségeket, ismereteket (önismeret, kommunikáció, szervezetfejlesztés, társadalmi és pszichológiai ismeretek, konfliktuskezelés), amelyek lehetővé teszik a partneri megközelítésű, szolgáltató és a gondozott gyermekek és fiatalok igényére optimálisan válaszoló rendszert.

2. A gyermekotthoni feladatok ellátása

Szükségletelemzés:

A fejlesztési iránynál figyelembe veendő, hogy szerteágazó tevékenységrendszerrel van szó, amelyben az összetevők gyakran egymástól elszigetelten fejtik ki a hatásukat. A rendelkezésre álló feltételek és a kialakult működés vonatkozásában a legfontosabb a megoldásra váró problémák és feladatok egyértelmű körülhatárolása és viszonyítása az adott feltételekhez, valamint a hiányzó feltételek biztosítását.

A gyermekvédelem input (bemeneti) oldala: a gyermek személyiségállapota (biológiai, pszichés és szociális fejlettsége) a bekerülésekor, családi háttere, a gyermekkel kapcsolatos informáltság szintje és mértéke.

A gyermekvédelem output (kimeneti) oldala: annak biztosítása, hogy a gyermekvédelmi gondozási lánc a veszélyeztetettséget implikáló esetekben ne szakadjon meg.

A társadalmi változások felgyorsulásával a célszerű intézményi ellátással kapcsolatos követelmények is átalakultak. Olyan struktúra létrehozása a cél, amely rugalmasan formálható az újabb szükségletek kielégítése érdekében. A távlati célkitűzés a folyamatos fejlesztés taktikája és stratégiája.

Taktika: prognosztikus módszerek kidolgozása, az intézmény profiljából adódó elméleti alapokra helyezett szakmai program, a visszailleszkedés nyomán követéses vizsgálata, és a pedagógiai tevékenység továbbfejlesztése.

Stratégia: megalkotni a várható bekerülési okok alapján a prognózist, ami a társadalmi folyamatok törvényszerűségeinek elemzésén alapul. A neveléstervezést a bekerülési okok alapján kell elkészíteni. A visszailleszkedés hatékonyságának fokozásával megelőzhető a gondozott gyermekek elszigetelődése.

Az optimális gyermekotthonban a gondozott gyermek az életkorának megfelelő szinten válhat képessé arra a megkapaszkodásra, amely szükséges a biztonságérzet kialakításához. Így nem fogja elveszíteni az identitását és nem kerül a kóros függőség állapotába, képes lesz a leválásra és az önálló élet megfelelő időben történő megkezdésére.

A gyermekotthon strukturális (szervezeti) alapelvei: az emberi méltóság tiszteletben tartása, a diszkrimináció tilalma, a szociális biztonsághoz való jog, prevenció és a komplex rehabilitáció biztosítása.

A gyermekotthon funkcionális (működési) alapelvei: közös munka, egyértelműség, kiszámíthatóság, következetesség és a határok kijelölése.

A gondozás során ki lehet alakítani a partneri együttműködést, a felelősség megosztását és a személyes felelősség tudatának fejlesztését. Egyrészt a gondozott gyermek ne passzív elszenvetője legyen a gondoskodásnak, hanem aktív résztvevőjévé váljon, másrészt ne

szüksüljön be egyetlen megoldandó problémára, hanem egységesen terjedjen ki a fejlődés minden területére.

Csökkenteni kell a kényszerjellegű kapcsolatokat, kedvező feltételeket biztosítani a pozitív érzelmi viszonyulások megalapozásához. Cél, hogy a létrejött emocionális kapcsolat intenzitásában és mélységében megközelítse azt a szintet, amely a társadalmi normák és értékek interiorizációjának valódi alapjává válhat.

Mint mesterséges környezetnek, át kell vennie a család szociálpszichológiai értelemben vett státusát, szerepeit és szocializációs feladatait. Alkalmazkodnunk kell a gondozott gyermekek és fiatalok szükségleteihez és az intézmény egyediségében végig kell járnunk a hatékony gyermekvédelmi szervezetté válás útját.

A változó társadalomban jelentkező új értékek, a teljesítmény-centrikusság, a sikeresség a gyermekotthonnal kapcsolatban is megfogalmazódnak, ezért az intézményi szakmai tevékenység eredményességének megtartásán felül is kiemelten fontos, hogy odafigyeljünk az elhelyezett gyermekek és fiatalok személyes problémáinak kezelésére. Ezek közé tartozik a gyermekprostitúció, a bűnelkövetés és a kábítószer használatának megelőzése, a disszociális viselkedés minimalizálása, és a pályaválasztási segítségnyújtás a határozott továbbtanulási elképzeléssel nem rendelkező gyermekeknek és fiataloknál. A gazdasági és a társadalmi folyamatok elemzésén alapuló pályaaorientációs tevékenység lehetővé teszi a fiatalok esélyeinek növelését a munkaerőpiacon.

Az intézetbe kerülés életkori sajátosságai alapján a differenciált és egyénre szabott fejlesztés során az alábbi személyiségjegyeket venném figyelembe:

A csecsemőkorban intézetbe kerültek sajátosságai: nehezen nyílnak meg, kitartásuk alacsony szintű, energiájukat nem megfelelő módon mozgósítják, görcsösen kudarckerülők, önértékelésük alacsony, mindezek az örömháztartás alapvető zavarára utalnak. A támasznyújtó kapcsolatok reményében sok mindenre képesek. Az intézeten belüli erőviszonyokban általában peremhelyzetben találhatók. A jutalom késleltetésének képessége alacsony szintű, minimális belső energiataralékkal rendelkeznek, ami egy távoli jutalom reményében a megfelelő viselkedést indukálhatná.

Prepubertásban intézetbe kerültek sajátosságai: Általában szétesett családból érkeztek, ami jelentősen kihat a személyiség szerveződésükre. Viselkedésük differenciáltabb, a kommunikációs készség magasabb szintű, ami kellő önérvényesítő tendenciával társul. Mindez lehetővé teszi az informális hierarchiában a magasabb posztok betöltését. A leválás traumája kimutatható a személyiségfejlődésükben, ami a felnőtt világ iránti bizalmatlanságban nyilvánul meg. Felfokozott kapcsolatéhetség jellemzi, de gyakran kölcsönös provokációkká válnak a kapcsolatai, egyfajta befogadlak-elutasítalak társasjátékká. Veszélyeztetett az öngyilkosság, a szenvedélybetegség, a drog-és alkoholfüggőség szempontjából, és irreális önértékelés jellemezheti.

Serdülőkorban intézetbe kerültek sajátosságai: magatartási és beilleszkedési gondok jellemzik őket, amelynek alapja a családon belüli kapcsolati konfliktusok. A masszív szülői elutasítást rendkívül nehéz feldolgozni. A kitaszítottság depresszív állapotot, rohamszerű alkoholizálást, szökést, csavargást, alkalmi kapcsolatok kétségbeesett hajszolását és szélsőséges esetben teljes dezorganizációt okozhat. A jellem az egyén erkölcsi értékekkel kapcsolatos magatartási tendenciáinak integrációja, ezért a morális nevelést elsősorban a szerető gondoskodással és a szigorú következetességgel lehet a leghatékonyabban teljesíteni.

Előgondozás:

A gyermekotthoni elhelyezés megszűnése a fiatal életében jelentős változást okoz, ezért kiemelt szerep jut a kikerülés előtt az előgondozásnak. Igazodni szükséges az előkészítésnél az elhelyezést megszüntető okokra, értékelní a gyermekotthonban eltöltött időszakot, segíteném a jövő tervezését és egyúttal a nevelési csoportot is fel kell készíteni.

Utógondozás:

Az utógondozás során az átmeneti és a tartós nevelés megszűnését követően elő kell segíteni az önálló élet megkezdését, ha a fiatal felnőtt a létfenntartását önállóan nem tudja biztosítani, illetve ha nappali tagozaton tanulmányt folytat. A gyámhivatal elrendelő határozatát követően szerződésben kerülnek rögzítésre a kötelezettségek, a teendők, amellyel a fokozatos leválást és az önálló egzisztenciateremtést alapozzák meg.

A családban nevelkedő fiatal számára az otthon elhagyása nem egyetlen pillanat, hanem fokozatos és visszafordítható folyamat, ezért az intézetben a gondozás elhagyására való felkészítés fontosságát felismerve az utógondozott fiataloknak nyitott önálló képzési egység, amelyben biztosítható mind a gyakorlati ismeretek megszerzését, mind a szokásos gondozás is. A gondozásból való kikerülés gyakran nem más, mint a pszichológiai túlélésért folytatott küzdelem, ezért kiemelten fejlesztendők a pszicho-szociális tényezők, ilyen az identitás növekvő érzékelése, a kapcsolatteremtés és fenntartás képességének erősítése. Ennek érdekében lehetőséget kell biztosítani a fiataloknak a főzésre, ruhavásárlásra, háztartásvezetése, az egyedüllét élvezetére, a pénz beosztására és az apróbb barkácsolási és javítási teendők gyakorlására. A gondozott fiatalokat az intézet munkatársain kívül az öntevékeny szervezet tagjaként az utógondozotti koordinátor is segítse.

Az öntevékeny szervezet:

Az önértékelésből tett próbálkozásokra gyakran az elhárítás alacsony színvonala jellemző, az egyén mozgósítja energiakészletét és igyekszik megoldani a frusztráló élethelyzetet, de az legtöbbször sem az aktuális, sem az eredeti konfliktus megoldására nem elégséges, ezáltal a feszültség tovább nő. A szorongatott szituációból mind fizikálisan, mind mentálisan menekül az egyén, és a sikertelen próbálkozások is növekednek, ami az énfunkciók és a fékező mechanizmusok fokozatos gyengülését eredményezi, ilyenkor rendkívül sokat segít a társának a személyes pozitív példamutatása.

Az öntevékeny szervezet (szoba-, lakórészleg felelős) feltárja a közösség tartalékait, és személyreszabottan fejleszti a társas kapcsolati rendszerek támogató hatását.

Kiemelten fontos biztosítanunk a fiatalok részére a visszatérést a gondozásba, amit nem a személyes kudarc jelének, hanem a felnőtté válás folyamatában előforduló lehetőségnek tekinthető. Mindez megalapozhatja a szociális fejlődését valamint a jövőbeli esélyét egy-egy reménytelennek tűnő élethelyzetbe került fiatalnak.

Családias jellegű nevelés:

A családias jellegű nevelés során ellátandó a gyermekek biológiai gondozása, a személyiségfejlődéshez és éréshez szükséges feltételek biztosítása és hitelesen közvetített meghatározott magatartási és szerepminták, a lakókörnyezetbe szervesen illeszkedő, kislétszámú, a kis közösségre épülő, és az önálló életvitelre felkészítő modell. A családjukból kiemelt gyermekek továbbra is gyakorolhatják a mindennapi természetes társadalmi kapcsolatokat. A gondozott gyermekek és fiatalok áttekinthető, a családi otthonhoz hasonlóan berendezett, általuk is alakítható, otthonos és biztonságot sugárzó környezetben élhetnek.

A családi házas modell megvalósítása során mind az elsődleges, mind a másodlagos szocializáció biztosítható. Az elsődleges szocializáció részben a gyermekek életkora miatt, részben a hiányosságok pótlása, illetve korrekciója miatt szükséges. A hatékonyabb szakmai tevékenység biztosíthatja az érett személyiséget. Az ilyen gyermek biztonságosabban mozog a környezetében, könnyebben megtalálja helyét a társadalomban, és ezáltal felnőtt életében nem fog állami támogatások sorozatára szorulni.

A mentálhigiénés és pedagógiai tevékenység szakmai minimum feltételrendszerének alapkritériumai:

- jól időzített és előkészített befogadás,
- a nevelési csoporton belüli helyes arányok megtartása,
- a munkatársak elfogadó attitűdje, amely mintául szolgál a gyermekek részére,
- a speciális szükségletek kielégítése,
- a nevelési csoport szerkezetének, belső érzelmi feszültségeinek, dinamikájának feltérképezése,
- együttérző kommunikációs szemlélet megvalósítása,
- stresszmentesítés, az érzelmi terhek könnyítése,
- az egészséges önbizalom és a tudatos, odafigyelő életszemlélet kialakítása,
- a gyermek komplex rehabilitációjának biztosítása,
- a közösségi szokásrendszerek, viselkedési minták elsajátítása,
- a személyiségállapot rendezése,
- a társadalmi beilleszkedést elősegítő kulturális és életmódbeli minták és értékek közvetítése,
- a családmódelhez legjobban hasonlító mindennapi élet biztosítása,
- pályaorientációs segítségnyújtás,
- a zártság és az izoláció csökkentése.

A családi házas modellben végső soron megvalósuló nevelési hatásrendszer a társadalmi együttélés tipikus viszonyaira való felkészítés. A milió és a kapcsolatrendszer változásával a szervezeti kereteket is fejleszteném.

4. A speciális gyermekotthoni feladatok ellátásával kapcsolatos elképzelések

Szükségletelemzés:

A speciális otthonban jelentkezik a legintenzívebben a súlyos helyzetbe került beutaltak életsorsa, ezért kiemelten fontos a traumatikus élmények csillapítása. A bekerülés okai: hajléktalanság, elhanyagoltság, kriminalitás, a szülők erkölcstelen életvitele. Számosan idegrendszerileg és pszichésen leromlott állapotban kerülnek be. A neurotikus, túlkoros és disszociális magatartású gyermekek számára az optimális körülmények és az eredményesebb pedagógiai tevékenység érdekében profilíroznom a szakmai tevékenységünket. A negatív viselkedés motívumainak és hátterének a feltárása, a kiváltó okok felszámolása és a kompenzáló nevelési tevékenység mielőbbi megkezdése a legfontosabb. A szaktudományos kutatási publikációk megállapításaiban egyértelműen megfogalmazták a veszélyeztetettségi variánsokat, amely alapján megállapítást nyert, hogy a személyiség belső feltételei gyakran gyengén fejlettek, hiányosak vagy károsodottak, a külső környezet diszharmonikus hatású és traumatikus. A két létező valóság kedvezőtlen hatása eredményeként az elsődleges szocializációs-folyamattörést szenved, ezáltal a személyiségfejlődés a társadalmi normákkal ellentétes irányultságot mutathat.

Az átnevelés kényszerjellegéhez, ami a visszatartást indukálja, célzott mentálhigiénés modellek társíthatók.

A kriminális személyiségzavar kialakulásánál a gondozott fiatal az agresszort interiorizálja. A halmozódó környezeti ártalmak egyre intenzívebben és mélyebben károsítják a személyiséget. A szociálisan elfogadhatatlan viselkedést tovább gyengíthetik az identifikációs negatív élmények (szűkebb társadalmi környezet, család).

A serdülőkori tekintélyválság hátterében gyakran a család működési zavarai fedezhetőek fel, ami disszociális viselkedést indukál.

Ha a neurotikus tünetek alternálnak a kriminális tünetekkel, akkor még a deviáns személyiségzavar nem fixálódott és a személyiségnek van választási lehetősége.

A speciális otthon a társadalom klasszikus „zavarkorrekciós” intézménye. Az elsődleges megelőzési stratégia a hatékony mentálhigiénés fejlesztés megvalósítására a devianciaproblémák esetében a nem specifikus szocializációs zavar megszüntetésére irányulhatnak.

A krízisek, a tartós hiányállapotok és a megterhelő élethelyzetek az életsors olyan problémás szituációi, amelynek során a gondozott fiatal a megszokottnál lényegesen intenzívebb stresszhatás éri. A viselkedészavarok kezelésében a mikrokörnyezetnek kiemelt szerep jut.

A disszociális gyermekek korrekciója is lehetséges, ha realitásfunkciói épek, és a raportképességéből megtartott valamit, vannak fejleszthető, egészséges én-részei.

Minden egyes probléma más, ezért egyéni odafigyelést és törődést, támogatást kell biztosítani.

A disszociális személyiségfejlődés korrekciója a terápiás prognózis alapján tervezhető. A viselkedészavarok befolyásolását jól körülhatárolt interakciós folyamatokkal kell elvégezni támasznyújtó, problémaorientált és krízisintervenciós formában. A szükséges terápiás beavatkozással minimalizálhatók az ellátás diszfunkciói.

A speciális otthonban a kiinduló helyzet, a bemenet determinált és egységesen kimutatható a megzavart személyiségfejlődésben a beutalt gyermekeknél. A familiáris, környezeti és egyéb okok problémás szocializációt indukálnak. A személyiségkorrekciót folyamatos nevelés és gondoskodás segíti. A végső cél a kompetens személyiség kialakítása. A kimeneti oldalon a legfontosabb teendő, hogy a kikerülő fiatalok rendelkezzenek azokkal a személyiség-tulajdonságokkal, amelyek a mai megváltozott életkörülmények között a biztos fennmaradást biztosíthatják (stabilitás, kitartás, tolerancia és problémamegoldó képesség).

A folyamatszabályozás során a nevelői attitűd alapvető változásával lehet a szakmai munkavégzést fejleszteni.

A tanulmányi kudarcok az érintett gyermekeknél a kifejezési funkciókat befolyásolják elsősorban, amelyek visszahatnak a tárgyalt ismeretanyag mentális rendezésére, feldolgozására. Káoszt okoznak a tudattartalmak vonatkozásában, ezért már a sikertelenség első jelentkezésekor meg kell szervezni a hatékony felzárkóztatást, hogy a lemaradás ne érje el a pótolhatatlanság mértékét.

A pszichés problémák közül a felelőtlen életmód, az irreális önértékelés, az önsorsrontó életviteli tendenciák, a beilleszkedési képtelenség és a felerősödött személyiségzavarok a legjelentősebbek.

A megzavart személyiség helyreállításához intenzív mentálhigiénés módszerek szükségesek.

A mentális zavar megerősödésében a környezeti hatásoknak fontos szerepe van. A negatív elsődleges kapcsolati élmények következtében lelki zárlat alakul ki, ami gátlóan hat minden fontos pszichés funkció fejlődésére és súlyos zavarokat okozhat.

A személyiség a normatív és adaptív társadalmi együttélésre a szocializációs folyamatban fejleszhető.

Az elsődleges korrekciót a viselkedés szintjén jelentkező zavarokra kell irányítani. A személyiség alakítását az új és megfelelő magatartási minták hatékony kiépítésével és begyakoroltatásával valósíthatjuk meg.

Az egészségügyi és életkezdési szolgáltatások során az egyéni terápiákat mindig egyénekre kell tervezni, a hatásszinterek, a mentálhigiénés tevékenység fő vonalai és a legfontosabb fázisok előtérbe helyezésével.

A gondozott gyermekek és fiatalok egészségi állapotának figyelemmel kísérését, a rendszeres szűrést, a szükséges egészségügyi ellátás megszervezését, a korszerű táplálkozási szokások megismertetését és megkedveltetését és az egészségi állapotuk miatt speciális élelmezésre utalt gyermekek ellátásának biztosítását tartom legfontosabbnak.

Reszocializáció

A reszocializálás során a fejlesztés individualizált és differenciált megtervezése az elsődleges feladat, amelynek alapjául a mentális összetevők ok-okozati összefüggéseinek feltárása és az életút elemzése szolgál.

Kiemelt jelentőségű az agresszív feszültség érvényesítési és a konfliktushelyzetek megoldási technikáinak szociálisan elfogadható irányba való fejlesztése. Fontos az alkalmazkodási nehézségek csökkentése és az önkiszolgálási szokásrendszerek megtanulása, az ingerszegény környezeti hatások enyhítése. Az indulati feszültség eredményes elhárításának begyakorlása lehetővé teszi a személyiség belső szabályzórendszerének a stabilizálását. A mindennapi életben jelentkező nehézségek frusztratív hatásának csökkentésével lehetővé tenném, hogy az egyén a számára feszültséget okozó helyzetekhez adaptív és normatív módon viszonyuljon.

A szociabilitás fejlesztésével kerülhető el, hogy a fiatal kikerülésekor ne legyen pszichésen átmeneti helyzetben. Az idealizált intézeten kívüli élethez és annak sokszínű külsőségeihez ne önsorsrontó életvitellel viszonyuljon.

Szabadságfokukat tekintve:

- a gondozott gyermek saját döntésének elkötelezett képviselője,
- a szervezett szabadidős foglalkozásokon való részvétel,
- külső intézmény szabadidős szolgáltatásában való részvétel,
- kötetlen szabadidős tevékenység, az intimitás megélésének lehetősége.

Intenzitásukat és irányukat tekintve:

- aktív: tanulás, művelődés, szakköri tevékenység, szaktárgyi versenyeken, pályázatokon való részvétel, művészeti tevékenység sportolás, testedzés, természetjárás, üdülés
- passzív: művészet és tudomány (múzeum, színház, film, tv, videó, hangverseny, számítástechnika), társas együttlét (vendégség, diszkó, klubest).

A gondozott gyermekek és fiatalok a rekreációs szolgáltatások során megtanulnák hogyan újulhatnak meg fizikailag, lelkileg és szellemileg az érzelmi megterhelések és kimerülések után. A szociális szerepek elsajátítása nemcsak a stressz, a megterhelő élethelyzetek elviselésékor, hanem az élet viszonylag nyugodt, kiegyensúlyozott szakaszaiban is fontos.

5. Összegzés

Cél a rendszerszemléletű és szolgálatcentrikus gyermekvédelem. Az egészséggel, a szabálykövető és megtartó viselkedéssel kapcsolatos kívánatos magatartási stratégiák a csoportfolyamatok által indukált hatások által rögzülnek a gyermekek és a fiatalok személyiségében.

Középtávú célok:

A csoport vonzereje

- Az emberi kapcsolatokra, a megismerésre és biztonságra való igény,
- a csoport nyújtotta ösztönzések, működési stílus, presztízs ,
- a tagok szubjektív elvárásai a csoport és vezetőjének hatására vonatkozóan,
- a csoport összehasonlítása más csoportokkal,

Befolyásoló tényezők

- a tagok közötti kölcsönhatások száma,
- kölcsönhatáscserére vonatkozó megerősítések,
- a versengő és nem versengő kapcsolatok jelenléte a csoportban,
- a csoport mérete megfelelés a tagok igényeinek,
- a tagok elvárásainak teljesülése,
- befolyás a tagok presztízsére és rangjára,

A csoportnevelő feladata

- kölcsönhatások ösztönzése és fenntartása,
- a cél felé terelni a csoportot,
- a cél kialakításában gondoskodni arról, hogy minden tag céljai, érdekei megjelenjenek,
- közös cél kialakítására ösztönözni a csoportot,
- olyan erőforrások biztosítása a csoport számára, amelyeket egyénileg nem kaphatnak meg,
- az alacsony ranggal bíró tagok ösztönzése a részvételre
- vezetőként őszinte és nyílt kommunikáció,
- a rang- és presztízsnövekedési lehetőségeinek megteremtése,
- az egyénileg nem elérhető erőforrásokhoz való hozzájutás,
- a másik személy nézeteinek és értékítéletének tiszteletben tartása,
- aktív figyelem, non-verbális pozitív visszacsatolás,
- hagyományteremtés.

Távlati célok:

Társadalmi ellenőrzés

- csoportnormák,
- szerepek,
- rang, vagy státusz.

Befolyásoló tényezők

- a csoport célja,
- az egyes tagok normái,
- a szervezeti környezet normái,
- más, referencia csoportok normái,
- korábbi csoporttapasztalatok,

- a feszültség mértéke a csoportban,
- a vezető szerepe,
- a csoporttagok által hozott nézetek, szokások és hagyományok,
- a tagok személyiségének működési módjai a felelősségvállalás és autonómia mértéke a tagok részéről.

A csoportnevelő feladatai

- a pozitív – minden tag fejlődését biztosító csoportnormák kialakulását segíteni, ösztönözni, tisztázni,
- a tagokat támogatni egyéni szabadságuk, felelősségük és autonómiájuk felismerésében és gyakorlásában,
- saját vezetői szerepet tisztázni,
- a feszültséget a csoportban optimális szinten tartani,
- tiszteletben tartani a tagok vállalt szerepeit a csoportban,
- a változást akadályozó ellenállásokat a tagok és a csoport részéről kezelni,
- tudatosítani a tagok szerepeit,
- használni a tagok szerepeit és rangját a csoportműködésben.

Összességében a gyermekvédelmi ellátórendszert a kiépülő piacgazdasághoz kapcsolódó szociális védőháló működtetéseként lehet megvalósítani. A halmozottan hátrányos helyzetű, leszakadó fiatalok vonatkozásában az elsődleges cél a személyiség mentális normalitásának a helyreállítása, az érzelmi hiány és a kiszolgáltatottság érzésének minimalizálása, a kedvező pszichés klíma megalapozása, ami az elsődleges prevenció alapfeltétele.